

ПРО ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

В. П. Долганова, І. М. Запухляк

Анотація. У дослідженні подана інформація про перекладацькі трансформації на сучасному етапі розвитку перекладознавства. Проведено аналіз визначення адекватного перекладу та запропоновано огляд основних видів перекладацьких трансформацій: лексичних, граматичних та комплексних. Методологія дослідження включає аналіз праць провідних лінгвістів та дослідників у галузі перекладу. Основна увага приділяється впливу трансформацій на еквівалентність, адекватність та ідентичність перекладу, а також їх ролі у збереженні стилю та змісту оригіналу. Результати дослідження підкреслюють важливість трансформацій для забезпечення точного та ефективного перекладу.

Ключові слова: перекладацькі трансформації, переклад, еквівалентність, адекватність.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сьогодні проблема адекватного перекладу залишається однією з найважливіших у перекладознавстві і потребує детального вивчення. Відомо, що переклад – це не просто заміна елементів однієї мови на елементи іншої, а складний процес, що включає безліч труднощів. Щоб досягти адекватного перекладу, його текст має бути точно та повністю переданим змістом оригіналу за умови суворого дотримання стандартів мовних правил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато лінгвістів вивчали проблему перекладацьких трансформацій, тому вони всі погоджуються, що перекладацькі трансформації є важливою частиною процесу перекладу, і без них неможливо зробити текст перекладеним у належний спосіб. Проблематика перекладацьких трансформацій викликала інтерес у таких дослідників: В. Коптілов [1], Т. Терехова [2], А. Мамрак [3], Т. Кияк, А. Науменко, О. Огуй [4], О. Селіванова [5], В. Карабан [6], Ю. Мінцис та О. Калиняк [7], Н. Білоус [8], І. Запухляк та Д. Табаран [9].

Постановка завдання. *Мета статті* полягає в дослідженні проблеми адекватного перекладу, зокрема перекладацьких трансформацій, які використовуються для досягнення еквівалентності, адекватності та ідентичності в перекладі на сучасному етапі перекладознавства. Пропонована стаття спрямована на аналіз наявних підходів до перекладацьких трансформацій, вивчення їх ролі в передачі змісту і стилю оригінального тексту, а також обґрунтування важливості використання цих трансформацій для забезпечення точного та ефективного перекладу.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб переклад був адекватним, перекладач повинен передати сенс оригінального тексту максимально точно, без спотворень чи втрати інформації. Водночас важливо дотримуватися мовних норм і правил цільової мови, тобто граматики, стилістики та лексики. Інакше кажучи, переклад має бути не лише зрозумілим для носіїв цільової мови, а й зберігати всі ключові аспекти змісту оригіналу, включно з його стилем і емоційним забарвленням, відповідно до правил мови перекладу [1, с. 130]. Щодо адекватності перекладу, С. Терехова рекомендує для перекладу використовувати поняття «повноцінний» замість «адекватний». Дослідниця розтлумачила цей термін як повну передачу змісту оригіналу та невідповідність йому з погляду функції і стилю [2].

Загалом переклад має відповідати трьом основним вимогам: еквівалентності, адекватності та ідентичності [3, с. 24]:

- Еквівалентність означає ступінь передачі перекладом змістової, семантичної, стилістичної, функціональної та комунікативної інформації оригіналу. Тобто переклад повинен відповідати оригіналу за змістом і функціями, хоча в ньому можуть використовуватися інші мовні засоби.

- Адекватність підкреслює відповідність перекладу оригіналу з урахуванням конкретних комунікативних умов, як-от стиль, контекст або аудиторія. Перекладач має враховувати особливості мови оригіналу та мови перекладу, щоб зберегти комунікативну ефективність.

- Ідентичність вказує на спільність функцій і те, що оригінал та переклад належать до одного інваріанта, тобто збереження основних характеристик тексту під час перекладу. Це допомагає зберегти єдність між оригіналом і перекладом.

Ці три компоненти сприяють тому, що інформація, зміст і стиль оригіналу передаються в перекладеному тексті якомога точніше. Отже, головне завдання перекладача для досягнення адекватності полягає у вмілому використанні різних перекладацьких трансформацій. Вони застосовуються тоді, коли словникові відповідники того чи іншого слова мови оригіналу не можуть бути використані у перекладі з причин невідповідності з погляду значення і контексту [3, с. 24].

На сучасному етапі розвитку мовознавства та перекладознавства ще не існує єдиного, загальноприйнятого визначення терміна «перекладацькі трансформації». Проте існує низка поглядів і формулювань, які дають змогу охарактеризувати це явище. Як зазначають Т. Кияк, А. Науменко та О. Огуй, «перекладацька трансформація реалізується в тексті перекладу за допомогою відповідних засобів (особливих прийомів щодо визначення мовних засобів, необхідних для адекватного перекладу), які допомагають зберегти риси авторського стилю при відповідному відтворенні змісту тексту перекладу» [4, с. 494]. Перекладацькі трансформації допомагають перекладачеві передати оригінальний стиль автора, використовуючи відповідні мовні засоби цільової мови.

О. Селіванова зазначає, що перекладацькі трансформації – «це перетворення, модифікація форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту» [5, с. 456]. Отже, перекладач здійснює такі зміни, щоб переклад викликав у читачів таку саму реакцію й передавав такий самий зміст, як і оригінал, але з урахуванням особливостей іншої мови.

Згідно з визначенням В. Карабана, перекладацькі лексичні трансформації – «це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу» [6, с. 300].

Дослідники Ю. Мінцис та О. Калиняк вважають, що трансформації, які з'являються під час перекладу художніх творів, спричинені кількома факторами:

- 1) прагненням досягнути гармонійної взаємодії мовних одиниць у перекладі;
- 2) використанням сталих конструкцій і виразів, які не характерні для мови перекладу;
- 3) бажанням уникнути неестетичного викладу, неприродності вживання окремих компонентів;
- 4) тенденцією до передачі реципієнту необхідної емоційно забарвленої і/або фонові інформації з одночасним нівелюванням надлишкової.

Зважаючи на класифікацію перекладацьких трансформацій, варто зазначити, що дослідники в галузі теорії перекладу досі не досягли консенсусу щодо єдиної класифікації цих перекладацьких прийомів. Тому сьогодні існує велика кількість класифікацій, які тою чи іншою мірою різняться між собою [7, с. 43–45].

Є. Бабенко, С. Амеліна та Н. Білоус узагальнили різноманітні класифікації перекладацьких трансформацій у чотири категорії: 1) граматичні (морфологічні та синтаксичні); 2) лексичні / лексико-семантичні; 3) стилістичні; 4) комплексні [8, с. 59].

В. Карабан розрізняє такі лексичні трансформації: 1) конкретизація; 2) генералізація; 3) додавання; 4) вилучення; 5) заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови; 6) перестановка слова [6, с. 300–314]. Переклад вносить зміни до лексичних елементів мови оригіналу, щоб краще передати їх семантику, стиль і прагматичні аспекти. Це робиться з метою дотримання норм мови перекладу та мовних традицій країни перекладу.

Український перекладознавець С. Максимов стверджує, що текст, який проходить процес перекладу, створюється з мови-першоджерела, що знаходиться під впливом його специфічної лексики. У результаті створюється текст мовою оригіналу, на який впливає його власна культура, а потім він перекладається на мову перекладу, на яку також впливають відповідні культурні особливості. Кінцевим результатом є текст перекладу, який є синтезом двох культур і мов. До того ж вчений пропонує власну класифікацію перекладацьких трансформацій: лексичні трансформації (дослівне відтворення синтаксичних структур, транспозиція, заміна частин мови, додавання, опущення); лексико-граматичні трансформації (антонімічний переклад, повна трансформація (реорганізація), компенсація); лексико-семантичні трансформації (генералізація, ди-

ференціація, узагальнення, модуляція); граматичні трансформації (дослівне відтворення синтаксичних структур, транспозиція, додавання, опущення, заміна частин мови, додавання та калькування) [10].

Також можуть утворюватися комплексні трансформації, що поєднують кілька зазначених видів. Немає усталених меж між різними типами трансформацій; іноді одна трансформація може бути віднесена до різних типів. Також трансформації можна класифікувати за різними категоріями.

Комплексні перекладацькі трансформації – це частина системи, і вони завжди виконують функцію зміни. Такі трансформації іноді використовуються в різних поєднаннях, особливо це стосується перекладу художніх творів. Вони передають оригінальний текст, виконуючи функцію перевираження вихідного тексту за допомогою перекладацьких інструментів і змін, а також підводячи текст до рівня перекладу, еквівалентного йому [11 с. 7]. Саме вживання комплексних трансформацій допомагає досягти еквівалентності, адекватності та ідентичності перекладу між вихідним і цільовим текстами. Варто пам'ятати, що в ситуаціях, коли метод підстановок неможливий для перекладу, комплексні перекладацькі трансформації є єдиним можливим методом перекладу. Перекладацькі трансформації називаються комплексними, коли прості лексичні та граматичні трансформації в проаналізованих прикладах поєднуються, щоб створити складні перетворення [11, с. 10].

Одним із методів передачі іншомовних слів у перекладі є **транскодування** – спосіб перекладу, який використовує засоби абетки мови перекладу для передавання звукової та графічної форми слова вихідної мови [6, с. 282].

Згідно з твердженням В. Карабана, розрізняють чотири види транскодування: 1) транскрибування (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови); 2) транслітерування (слово вихідної мови передається по літерах); 3) змішане транскодування (переважне застосування транскрибування з елементами транслітерування); 4) адаптивне транскодування (коли форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу [6, с. 282]. Отже, під час транскодування літерами мови можна передавати всю форму мови або її частину.

Ще один термін на позначення транскрибування – **транскрипція**. Термін «транскрипція» стосується процесу перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою букв мови, яка використовується для перекладу. Транскрипція – це процес відтворення звукової форми іншомовного слова [12, с. 93]

Переклад складних термінів, які утворюються за допомогою поширених споріднених слів, часто вимагає **калькування**. Застосування калькування можливе лише за умови, що перекладний відповідник дотримується правил вживання та сполучуваності слів в українській мові [13, с. 113–114].

На думку В. Карабана, «калькування (дослівний або буквальний переклад) – це прийом перекладу нових слів (термінів), коли відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику» [6, с. 286].

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Отже, питання перекладацьких трансформацій досі залишається актуальним, проте не уніфікованим явищем. Оскільки міжнародна комунікація надзвичайно важлива в сучасному глобальному світі, видаються доволі перспективними подальші дослідження адекватності перекладу та способів його досягнення.

Abstract. At the present stage of the development of translation studies the notion of translation transformations. The research analyses the issue of adequate translation and provides an overview of the main types of translation transformations: lexical, grammatical and complex ones. The research methodology includes an analysis of the works of leading linguists and researchers in the field of translation. The main focus is on the impact of transformations on the equivalence, adequacy and identity of the translation, as well as their role in preserving the style and meaning of the original. The results of the study highlight the importance of transformations in ensuring accurate and efficient translation.

Keywords: translation transformations, translation, equivalence, adequacy.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ: Юніверс, 2003. 130 с.
2. Терехова С. І. Вступ до перекладознавства (Сучасні проблеми і теорії. Діяльність перекладача. Основи техніки перекладу): навч. посібник / вид. 2-ге, доповнене і перероблене. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2002. 163 с.
3. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
4. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник для студентів вищ. навч. закл. 3-тє вид., доп. і перероб. Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2014. 640 с.
5. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові: монографічне видання. Черкаси: Чабаненко Ю., 2012. 488 с.
6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
7. Мінцис Ю. Б., Калиняк О. Б. Перекладацькі трансформації у художніх англомовних творах як засіб досягнення еквівалентності. *Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи*. 2018. С. 43–45.
8. Актуальні проблеми теорії і практики сучасного перекладу: монографія / С. М. Амеліна, О. В. Бабенко, Н. В. Білоус та ін.; за заг. ред. С. М. Амеліної. Київ: «Центр учбової літератури», 2018. 470 с.
9. Запхляк І. М., Табаран Д. О. Лексичні трансформації у романі Маркуса Зузака «Крадійка книжок». *Закарпатські філологічні студії*. 2024. № 34, т. 2. С. 95–99.
10. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання: навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2006. 157 с.
11. Прищенко К. В. Роль перекладацьких трансформацій у процесі перекладу художнього тексту. *Журнал Науковий огляд*. 2020. Т. 8, № 71. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2157> (дата перегляду: 10.10.2024).
12. Бец Ю. І. Лексичні перекладацькі трансформації у процесі перекладу турецьких науково-технічних текстів українською мовою. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XLVIII-ої Міжнар. науково-практ. конф. (м. Констанца, 7 верес. 2024 р.)*. 2024. С. 93–94.
13. Сидорук Г. І., Сухляк В. Ю. Калькування, описовий переклад та підстановки під час перекладу термінології наукових текстів. *Filologia, sociologia i kulturoznawstwo. Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje*. 2016. С. 113–114.

УДК 821.111(73)-312.9

ДЖЕРЕЛА ТВОРЕННЯ І РОЛЬ ОНОМАСТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ФОРМУВАННІ ФАНТАСТИЧНОГО СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ РОБЕРТА ДЖОРДАНА «ОКО СВІТУ»)

Я. І. Чернілевська, Д. Є. Ігнатенко

Анотація. У статті описується історія виникнення жанру фентезі, встановлюються його ключові особливості як літературного жанру, досліджується роль міфології у створенні фентезійного світу. Проаналізовано ономастичну лексику, яка використовується у романі Роберта Джордана «Око Світу», виокремлено 4 групи онімів: антропоніми, топоніми, етніоніми, хремотоніми, які формують унікальний світ фентезі. Встановлено міфологічні, історичні та літературні джерела аналізованих онімів.

Ключові слова: жанр фентезі, фантастичний світ, ономастична лексика.

Вступ. В епоху глобалізації та стрімкого технологічного розвитку популярність фентезі стрімко зростає. Від своїх витоків у фольклорі до багатотомних епопей сучасності, фентезі завжди чарував своєю здатністю відволікати читачів від повсякденної реальності та занурювати їх у дивовижний світ, де магія, героїзм і надприродні сили є звичним явищем. Вигаданий магічний світ, наявний у творах жанру фентезі, з одного боку, є унікальним, а з іншого, – слугує відображенням взаємозв'язку людських суспільств, оскільки під час його творення автор використовує весь доступний йому арсенал знань про культуру, історію, міфологію, літературу різних народів. Закони, за якими впорядкований світ творів жанру фентезі, не пов'язані з усталеними правилами реальності, навіть якщо цей світ і істоти, які в ньому живуть, нагадують звичайних людей, оскільки у ньому наявні магичні, надприродні елементи, які в реальному світі не існують. Особлива роль у створенні ірреального світу фентезі належить власним назвам.

Актуальність теми дослідження зумовлена зростаючим інтересом до літератури жанру фентезі як форми художньої репрезентації альтернативних реальностей та її впливом на сучасну культуру. Лексичні засоби, зокрема оніми, за допомогою яких концептуалізується вигаданий світ фентезі, потребують детального вивчення і системного опису. *Мета* дослідження полягає